

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 321.011.5(4)
УДК 321.7(4)
ОНР

НЕНАД БУРЕТИЋ

Удружење за политичке науке СЦГ
Огранак у Новом Саду
Нови Сад

ЦИВИЛНИ ИДЕНТИТЕТ СРБИЈЕ – ДАЛЕКИ ТОПОС ИЛИ СУДБИНСКО ОКРЕТИШТЕ ДРУШТВА У ТРАНЗИЦИЈИ

Сажетак: Тешкоће у којем се српско друштво налази претпостављају одлучан раскид са прошлошћу и динамично окретање ка магистралним европским токовима. У том трагању од пресудне важности је свеукупан однос друштва према цивилном идентитету Србије који је кључни оквир и упориште за раст грађанског елемента као ослонаца цивилног друштва. Очит дефицит цивилности у Србији приметно одалечује шансу за што брже прикључење европским интеграцијама. Одсуство темељних чинилаца цивилног друштва у Србији као и њихова недореченост основна је препрека стварању амбијента који отвара реалан пут ка ЕУ. Алтернатива европским интеграцијама јесте политички и економски банкрот Србије.

Кључне речи: цивилно друштво, Европа, идентитет, транзиција, демократија, држава и власт.

Урушавање семи-плуралистичког система у Србији као и његово детронизовање пратила су изванредно јака очекивања српског народа у погледу брзог и ефикасног претемељења дотра-

НЕНАД БУРЕТИЋ

јалог политичког модела. Поменућа очекивања су не ретко била потхрањивана како нереалном оптимизмом тако и неким пројекцијама претпостављеног друштвеног благостања. Готово униsono јавност је била „затрпавана” егзалтираним коментарима о предес-тинираности српског националног елемента за демократске промене. Чинило се да је одсудни корак ка демократској транзицији друштва учињен и да „поредак неслободе” уистину није ништа друго до прошлост. Рачунало се да је доминантнији део српске популације мислио политику као болно али нужно помаљање демократских процеса исказујући спремност да гради институционалне претпоставке за друштво либералног типа. Круцијални појмови као што су *грађанин*, *тржиште*, *владавина права* и сл. капиларно су се укивали у свест људи који су опет дуговремено били „залеђени” праксом и филозофијом „дијамата”. Концепт цивилног друштва је временом постао идеално типска мета многих теоријских диспута и политичких пројеката али и предмет снажних оспоравања као и све чешћих контроверзи. Будући друштво претежно не-грађанске оријентације и предурбане структуре у Србији се теорија цивилног друштва поимала као страноткиво и све више попримала обол импортоване идеје умногоме несагласне политичкој и културној традицији те исте Србије. Грађанска историјска баштина, сливеност са западним културно-вредносним системом уз политички и економски либерализам као контрапункт неограниченој личној власти и тоталитаризму опредељивали су све већи отклон концепту цивилног друштва јачајући паралелно социјалну демагогију и неизбежни популизам. На другој страни цивилни идентитет српског друштва се зацело споро пенетрирао и примао у социјалним стратама које су биле епоними културног и политичког живота Србије. Централни прстен те културне и политичке елите је чинила интелигенција која је своју улогу видела и мислила као путовођа националног препорода највећма схватајући национално (актуелна је снажна реafirмација тог политичког рукописа) као контрапункт европским интеграцијама. Тај „нојевски” приступ је условио поступно све већи антагонизам према цивилном друштву и његовим носећим аренама. Уопште узев, то је последичило активним отклоном према грађанским иницијативама и „трећем сектору” и у крајњој погодби учинило српско друштво анестезирано на оно што чини

корпус модерних политичких процеса и институција. Заправо слаба и недоречена државна форма потрла је ионако скромне и крхке изданке цивилног друштва. Изгледно је да свеукупни напори деценијских грађанских процеса, континуитет цивилних активности као и свеколика демоапстрација могућних форми цивилног, толерантног мултикултуралног живота нису у Србији били довољан разлог да се свест о потреби цивилне организације друштва коначно атерира на српско предмодерно тле. Напротив, отпори су у претећој спирали расли и напосто агресивно принудили актере и постојеће енклаве цивилног друштва на дефанзиван ангажман а гдегод и на потпуно повијање грађанског предналетом претполитичког понашања. Наиме, како вели Џон Кин (John Keane, 2003, 169) „У нецивилном друштву цивилност постаје дефицитан ресурс”. Стога се ад констатовати да је агенда цивилних предузећа и јавних демонстрација грађанског ангажмана у Србији запала у уједну фазу паралишуће инертности са прилично неизвесним шансама да се са препознатљивим дигнитетом и претходно потврђеним значајем врати у сам центар политичког дешавања. Дакле, са концептом цивилног друштва у Србији се десио историјски коловрат. Наиме, охрабрујући напори и без претеривања речено, колосална грађанска енергија исказана у отпору једноумљу није омогућила етаблирање „отвореног” друштва. Српско друштво је на готово свим пољима почело да бележи пад цивилног капацитета као и симултани раст квазидржавног сениоритета. Једино интактно поље је остало поље испразне реторике где се покатад уз свакодневну инфлацију „демократког вокабулара” продене и понешто од истинских вредности и садржаја цивилног концепта. Стога је луцидно констатовано да „Србија живи у једној врсти чекаонице” (Ноббауер, 2004, 263) слободно дометнувши да то безусловно важи и за цивилно друштво у Србији. Недоречени плурализам, тек навешћена владавина права, симулација тржишта, стидљиво ослобађање индивидуализма, тромо помагање консоцијативне демократије као и супституција здравог патриотизма професионалном национализму, трајала је одвише кратко. Општа телеологијанације вратила се већ изгустираним облицима мрзитељства и шизматичним формама сукоба. Нема сумње да је нешто реалнији приступ западним демократијама (разумна коегзистенција) одмењен оркестрираном повиком на

исте где следствено цивилни идентитет Србије трпи екстремно велике последице и одалечује своју „потенцијалну укореењеност”. Доследно казано покушаћемо да маркирамо оне кључне вариабле и носеће тачке развоја цивилног друштва од којих увелико зависи консолидација цивилног амбијента у Србији као и поновно „хватање” неодступне руте за што брже и темечљније окретиште ка европи и њеним вредностима. Наравно, ризикујемо да многе већ изречене обсервације поновимо али судимо да тиме чинимо много мању штету него испразно ламентирајући над субдбинским заостајењем српског друштва. При томе, ни једног тренутка не занемарујемо од већ познату чињеницу да је ипак реч о једном дуготрајном и веома противречном процесу. Отуда и коментар Џона Кина (John Keane) „да крај режима никада не наступа тако што се попију две капсуле либерализма, па се следећег јутра пробуде и схвате да су се демократизовали и да њихово цивилно друштво цвета. **Рађање или поновно рађање цивилног друштва увек је препуно опасности, јер даје слободу и деспотима и демократама подједнако**” (Keane, 2003: 61). Веома сугестивно сведочи о разлозима напора који чинимо и дакако потенцијалним заблудама и опасностима које носи затомљеност проблема у питању.

Искушења друштва која се налазила у предворју демократских промена су на неки начин слична премда свака за себе носе суму особених и апартних својстава због различитих историјских околности и развојних фаза које их окружују и детерминшу. Србија је има (ла) ту историјску несрећу да у периоду настанка својре државе а потом и у модернох политичкој историји доживи читав низ „газиместанских” пандана и историјско цивилизацијских суноврата. Ако не једна од највећих историјских недаћа (то историчарима остављамо да евалуирају) српског друштва онда сигурно најбруталнији „испад” српског народа из колосека модерне цивилизације десио се у периоду владавине (читај деспотије) Слободана Милошевића и његове измећарски корисничкер фаланге. Тај испад је испоставио неизрециво скупу цену многим генерацијама српског народа где је додатно, српско друштво као социолошко-антрополошки феномен, супстанцијално уништено а појединац доведен у стање политичке хибернације. Дух „проје и контејнера” био је доминантна црта живота српског

пука док је каста привилегованих са „гађењем”, присилно живела и конзумирала инстант тековине западног друштва. Плутократе наше, не тако давне прошлости, плашиле су се цивилног друштва и грађана са „маном” дигнитета и одговорности и из помереног стања страха злехудо их прогонили и сатанизовали. Наравно, ни присенак шанси за цивилно друштво није постојао у том „вуненом” времену јер је живот био сведен на оне најпродстије нагоне преживљавања. Наједном, оданила се дуго потискивана лавина незадовољства. Као и у случају берлинског зида наизглед необорива утврда „чаробњака из Оза” урушила се под бременима своје трулежи. Помислили смо да се друштво коначно пренуло решено да судбину своју аутономно гради и утире пут ка заједници грађана који знају да Европа није далеко. И да та иста Европа није „Дизниленд” ништа друго до обично, уређено друштво. Друштво које чини организовани напор да аномичност и оскудицу, глупост и нерационалност, сукобе и нетолерантност, религијску нетрпљивост и националну мржњу и још много тога стави у фокус цивилизацијског дискурса освајајући слободу да се та питања проматрају и решавају у духу идеја цивилног друштва.

Нешто мање од четири године је прошло а Србија је и даље у паничном страху од себе саме. Као да један велико самодеструктивни чип наткриљује овај простор на којем битишемо парализујући свеукупност наших настојања да се извучемо из контумака, бездана у који смо се, да јад буде већи, невољно нашли. Истини за вољу, ваља признати да је понешто покушано да се учини, некакав курс ка Европи је подешен, помпезно смо флашу разбили о прамац брода, направили одређен „газ” (приватизација и одређен сет других закона) и игром судбине, поново се нашли у вртлогу струја и вирова са два претешка (а не решива) камена око врата. И држави и народу. Односно свима нама-један је косовски „чвор” а други је хашки „мач (не) правде”. И да како, као и у предреформско доба отворила се скамија старих подела и вечитих нетрпљивости, сада са нешто ретушираним актерима и њиховом езоповском реториком. Некадањи актери са новим трабантима по ко зна који пу деле Србију на два пола - на оне који виде и хоће Србију у Европи и чине озбиљне напоре да јој се приближе и оне (горепоменуте) који то фарисејски, потихо веле а много тога чине противно јер искрено мисле да Европа Србији не треба.

Стога, да би смо што целиходније разумели сву тегобност преображаја постојеће друштвене „зграде” и неке од модернизацијских покушаја који се чине у Србији, морамо сагледати свеприсутна ограничења и факторе који инхибирају колективна настојања да се транзициони период учини нешто безболнијим и социјално прихватљивим. За тако нешто неопходна је мобилизација унутрашњих „позитивно оријентисаних” ресурса, пре свега политичких организација и њихових водећих протагониста, који имајући ту улогу, морају знати који су то некоњуктурни услови и последице са којима се друштво суочава у зацело најробуснијем претемељењу државе и друштва у новијој српској историји. Да се констатовати да је исходован готово занемарљив помак (а ми смо констатовали додатан пад већине чинилаца који саображавају концепт цивилног друштва) у погледу прилика у Србији које је у истраживачком раду о цивилном друштву (Потиснуто цивилно друштво и могућности демократских промена у ка отвореном друштву 1993/94 г.) маркирао иницијатор и руководилац пројекта проф. Вукашин Павловић. Будући да се ради о декади која је временски иза нас са приличном резигнираношћу поновићемо след прилика на које је професор Павловић указао и тиме најдиректније указати на основаност наших аналитичких претпоставки које се у уводном делу текста наводе. Дакле, теоријска и практична ограничења аналитичке употребе појма цивилног друштва проф. Павловић види као:

- слабо развијене, рудиментирани облике, институције, вредности и активности цивилног друштва у социјалној стварности Србије данас;
- депривацију и осиромашење урбаних грађанских и средњих слојева уопште, као најважније друштвене основе концепта и праксе цивилног друштва;
- јачање елемената руралних и патријархалних веза на рачун урбаних и грађанских, што такође сужава реалну социјалну основу за цивилно друштво;
- пуну доминацију државе и политике над различитим димензијама приватног, грађанског живота;

- све то свакако доводи у питање реалну социјалну утемељеност концепта цивилног друштва у данашњој Србији.” (Павловић, 2004: 394).

Налазимо да претходни наводи одвише сугестивно говоре о постојању системског дефицита у целокупном политичком пољу у Србији који илуструје поражавајућу немоћ друштва да се демократизује и уз то институционално уобличи развијене форме цивилног друштва. Свакако да је за Србију најважније да учини одсудан искораку правцу европских интеграција (што је флоскула-миљеница већине актера на актуелној политичкој сцени Србије) а то може једино стварањем јасног и безусловног окретишта ка институцијама које творе концепт цивилног друштва. Наиме, уз евидентан опрез да ритуално понављање најважнијих претпоставки цивилног друштва може изазвати у делу стручне јавности извесну индигнацију држимо да је подсећање и поновно акцентовање елементарних „стубишта” већине европских грађанских држава крајње упутно и смислено. С обзиром да је наш напор усредсређен на евентуално „одгонетање” шифре која би била кључ потенцијалном убрзању нашег прикључивања Европи, савим је разговетна жеља да укажемо на угаоне тачке које чине кардиналан склоп услова који се не могу заобићи у конституцији сваке европске државе. Наравно, то никакао не личи на било какав катехизис или пак затворен систем „богомданих” стандарда и етаблираних узуса али одиста јесте пожељан, чак нужан оквир једног друштва које тежи консолидованој демократској процедури и цивилном животу. Из тих разлога мислимо да је од неспорне важности да се суочимо са истинском детекцијом до којих граница је померена каквоћа круцијалних елемената цивилног друштва, пре свега оних полазишта које је „искосио” поменути проф. Вукашин Павловић, мислећи при томе на:

- „владавину права и правну држава (при чему за концепт цивилног друштва универзалнију примену и значење има принцип владавине права)
- гарантована грађанска права и слободе
- процедурална демократска правила и институције (најчешће у облику парламентарне вишестраначке демократије)
- тржишну економију и приватну својину

- демократску политичку културу и
- партиципативну демократију и слободу самоорганизовања.” (Павловић, 1955: 35)

Несумњиво је да нас аналитички интерес упућује на одговоран покушај да се сагледају разлози који стоје и подупиру даље удаљавање Србије од европских интеграција и приближавање друштвима цивилног идентитета. Надаље, сасвим је природно да промотримо где је тренутно Србија у погледу озбиљења набројаних претпоставки цивилног друштва и који су то реметилачки чиниоци који кондиционирају њихову примену. Напокон, настојаћемо да укажемо које су претпоставке цивилног друштва контекстабилне са становишта српских специфичности (историјских, традицијских, економских и др.) а које опет имају реално упориште у токовима који се en bloc дају препознати у српској политичкој стварности и магистралним токовима европских држава и европских политичких интеграција.

Уопште узев, простим набрајањем разлога не бисмо отишли даље од фриволног описа актуелног стања превиђајући при том дубину одређених процеса као и постојаност културно - историјских ограничења која не ретко претежу у односу на организоване напоре и јавно исказане циљеве. Наравно да свако апстраховање носи ризик субјективне омашке или недовољне продорности аналитичког приступа премда сам карактер нашег написа напосто не сугерише претерано дуге експликације и изразит холистички приступ. Упркос томе, потрудићемо се да укажемо на најмаркантније факторе „инхибиције” како би што верније ишчитали „специфичну тежину” потенцијалних „рецидива прошлости” и навестили могуће путеве преображаја и деблокаде аномичног система у Србији.

Доследно реченом, мишљења смо да у широкој агенди чинилаца који на више него очит начин дистанцирају српско друштво од „дивилне руте” издвојили би следеће који својим опстојањем угрожавају сукус почетка демократизације српског друштва. Дакле, ту пре свега мислимо на **одсуство грађанског менталитета (патријархална свест), патерналистичку државу (синдикална свест), националистичку славофобичност (анти - глобалистичка свест), антииндивидуализам (колективистичка**

свест), економски егалитаризам (самоуправљачка свест) и друштвени аморализам (криминализована свест). Природно је да се све поменуте неуралгичне тачке међусобно преплићу а где-год и луче једна из друге или је опет сваком од одређених подсистема инхерентан облик и форма која не може да перзистира без другог подсистема. Зато смо веома опрезни у погледу круте оделитости ових појава за које држимо да имају свој „епигон” у свести и понашању значајног дела популације у Србији. Отуда, рећи ћемо о сваком по нешто.

Менталитетски дефицит свести о грађанском друштву (**одсуство грађанског менталитета**) и његовим вредностима јесте нешто што је дуговремено предмет пажње и интересовања истраживача наше социјалне и политичке збиље. Поменуто појаву је више пута Латинка Перовић веома прегнантно навела као најробуснију кочницу, разлог посртања српског друштва на путу ка грађанским формама и облицима уређења тог истог друштва. У Србији су још увек дубоке засаде патријархалне свести, митског традиционализма и романсиране представе о супериорности сеоског живота у односу на градски чиме се цивилни идентитет исписује као нешто неплодно и прилично контрапродуктивно. На исти начин се може сагледати чињеница да само $\frac{1}{4}$ становника Србије заступа нетрадиционално схватање док преобладајућа већина има или пак у значајној мери баштини патријархалну (завичајну) свест.

Загледаност српског елемента у државу и њене (какве год да су) институције је историјски тврдоглава и неспорна чињеница. Држава је одвећ била на овим просторима више од обичног институционалног обола где се схватала и доживљавала као квинтесенција живота како самог друштва тако и појединца. Наиме, **синдикална свест** (која се никако не односи на активност синдиката већ на „онтолошку” зависност појединца од државе и паразитирање уз исту) је одувек била кардиналан контрапункт индивидуи и друштвеним покретима који су се с времена на време искрадали из „државног забрана” али никада доследно нити тријумфално. Из тих разлога и данас је превалентна свест о превасходној бризи државе за појединца који за узврат безусловно (идолпоклонички) државу измећари и хиперболише. **Патернали-**

зам државе је и даље социјално пријемчив „коров” који опхрвава и колонизује оно што је друштвено и оно што је индивидуално.

Идеја нације и националног је последичила изградњи држава тако да је и у српском случају она донела свест о припадности одређеној држави и нацији. Српска држава је историјски гледано узмогла да постане национална држава имајући потом пад националног у опште (читај југословенско) да би се наново нашла у „доцњи” и потребовала да из националног сентимента прође „Сциле и Харибде” до свог националног идентитета. То трагање је и данас актуелно са неизгледним завршетком. Чини нам са да је завршна фаза поновни јак националистички рефлекс, **националистичка славофобија** (донекле и споља изазвана) која има упориште у снажном антиглобалистичком отклону. Да сам националистички набој није крцат једностраностима и ксенофобијом антиглобализам би имао своју одређену оправданост па и тежину и као такав не би био посвемашња брана цивилној оријентацији у Србији.

Примитивне форме народног живота и фолклора у синергији са митом о колективној хармонији јесу „неупокојене” одренице у значајном делу данашње свести и понашања у српском националном корпусу. Племенска свест, доминација епског над модерним, руралног над урбаним као и принципа мутуализма над тржишним најдиректније сведочи о неусахлим коренима **антииндивидуализма** у Србији. Фертилно тло за ову врсту **колективистичке свести** јесте веома тешка социјална и економска ситуација у Србији која није досегла своју крајњу тачку и која се у великој мери карактерише као искључива последица предлибералних реформи. Отуда и запањујуће велика „повика” на све оно што говори о приватности, индивидуализму и самосвојности појединца, прецизније о грађанину као носиоцу поретка и друштва. Узрок овоме треба тражити у скромним учинцима процеса приватизације.

Процес свеколиког сиромашења српског друштва саображен са рапидним падом привредне активности и повећања резервне армије рада продуцирао је инфлацију захтева и организованих напора да се изнађу модели економског понашања који ће транзицију учинити мање болном и социјално сношљивијом. Уз то

иде и неизбежна контаминација политичког и социјалног поља „самоуправним паролама” и све масовније изражено приклањање принципу „једнаких стомака” и давно већ заборављене „уравниловке”. Бруталност тржишних принципа као и немилосрдност „свете краве либерализма” (Jože Mencinger) омогућила је симптоматично осећање „изданости” за већину грађана транзиционих земаља. Дакако, будући да ни Србија није имуна на таква гледишта унутар поменутих процеса које са собом носи транзиција створио се неслућено јак фронт одбране од тржишта и „економског колонијализма” ЕУ.

С обзиром на потешкоће у којима се тренутно Србија налази (избегавајући теже а много истинитије квалификације) калкулишући уз то свакако и године безнађа, санкција, бомбардовања и сл. морбидних недаћа које су пошодиле Србију готово се законито породило друштво са таквим „педигреом” које све више иде у непоредак и капиларно се **криминализује**. Аморалност има своје предворје у потпуној ратној аномији, у пирамидалној структури државне крађе, у оскудици изазваној санкцијама, у култури „сналажења”, у психологији „лаке добити и нерада” и сл. да би добила своје много деликатније облике у корупцији, корисној малверзацији, сукобу интереса па све до спреге државе, власти и криминала. Претходно набројани дефицити друштва и државе су складна претпоставка за **висок аморализам** државе и њених поданика а он је у спрези са необузданим **криминалом** еминентно добар предуслов за потпуни слом друштва те тиме и крају наде и сна о цивилном идентитету Србије.

Очито је да ни са претпоставкама концепта цивилног друштва Србија и њено друштво не стоји ништа боље. Да би се примили на трошно друштвено тло оне не би смеле да буду ускраћене за солидна државна, политичка, економска и културна полазишта која би требала да исходују повољан амбијент за пенетрирање чинилаца цивилног друштва. Нажалост, у свеукупном српском ареалу општа је разобрученост круцијалних сатавница које творе државу и друштво.

Дакако када је реч о *владавини права* или пак о *правној држави* ствари се крећу „пужеви” кораком. Успостављање правног поретка требало је да значи нормирање слободе појединца у

оквиру закона који јамчи држава. Будући да је у Србији слобода најчешће схватана (а са тим се срећемо још увек као доминантним тумачењем и праксом) самовољно и крајње безобално јасно је да су закони били ти који су поред своје нормативне конзистентности морали да носе и свеколику димензију једнакоправности и примењивости. Међутим, управо у тој недостатности правног система се крије кључ правне инсуфицијенције у Србији. Власт и даље утиче на судски систем (партијским каналима, избором судија, нестручном елекцијом и сл.) који је одговоран за извршење законских норми спроводећи на готово нескривен начин правни волунтаризам и опструкцију правосуђа. Привредне малверзације, власнички односи (случај МОБТЕЛ-а), фарсични судски процеси (процес убиству српског Премијера), корупција унутар правосуђа (законска неодговорност привредних тајкуна) и друго говори о типичној законској неједнакоправности и дакако о „псеудоподијама” власти у свим порам правосудног система. Сведено, власт је дала шансу легитимности док је легализам још увек само флоскула за политичку (читај изборну) употребу.

Грађанска права и слободе су у српском случају нешто што на јавној сцени „поготово у декларативној равни, има позитивну резонанцу манифестујући се безмало дневно кроз програмске наступе страначких пропонената и иних политичких и друштвених активиста и посленика. Међутим, повреда истих поред оркестриране констернације и „толерантног” дискурса зацело нема убојиту димензију одбране тих права и њихове законске апликације. Наиме, изгледно је да се она чешће користе како би се „уписали” бодови у дневно-политички каледоскоп странака и одређених организација и политички поентирало у домену етичких и моралних расправа о степену досегнутих слобода и права у Србији. Није потребно истицати до које мере су слободе и основна политичка права били угрожени у периоду самовлашћа породице Милошевић. Она су уистину у приметној мери квалитетно експандирала и добила извесну демократску употребљивост (изборна права, право слободе мишљења и говора, слобода штампе и др.) док се социјално-економска права (право на синдикално организовање, на школовање, на здравствену заштиту и сл.), цивилна права (права појединца у односу на власт, државу) као и нови сет права „нова „генерација” права (на културу и језик, на заштиту

животне средине, на заштиту приватности и др.) примењују спорадично, циљано а каткада и селективно. Нашој јавности су одвећ познати случајеви прислушкивања, учесталих убистава којим се угрожава живот невиних, случајних пролазника као и случајеви поништавања огромног броја цивилизацијских права за наше сународнике на Косову. Збирно, све то наглашено говори о већем степену угрожености слобода и права у Србији него о њиховој правној, судској и државној операционализацији.

Када су у питању *демократске процедуре и правила* односно *парламентарна демократија*, ни ту ствари не стоје једнозначно добро нити се пак видно читује очекивани напредак. Наиме, с обзиром да се за Србију може рећи да се налази пре у некој предемократској фази неголи у стању зреле демократске конституције, у светлу те констатације се може веома јасно уочити да и већина демократских процедура и правила имају наглашено фингиран карактер а мање демократски са неопходном нормативном кодификацијом. Складно томе, сведоци смо борбе политичких странака у Србији „на живот и смрт” где једноставно владају правила сатанизације политичког супарника који се као и у доба С. Милошевића, сматра непријатељем а никако партнером или (што има призивак утопије) заједничким делатником за општу ствар, било националну, друштвену или какву продемократску. Плурализам се поново у Србији без остатка ишчитава као вишепартизам чиме се драматично поништава рељефност друштва и његових асоцијација и отвара поље напетости између државе коју репрезентују странке и друштва које је све мање или никако репрезентовано. Када је реч о српском парламенту он је за разлику од ранијег периода легитиман али и даље нема унутар одборничког корпуса аутентичне представнике цивилног сектора што рефлектује немогућност да се горући проблеми друштва решавају тамо где су центри безусловне политичке моћи и одлучивања. Сигурно је да би се увођењем таквог „грађанског” репрезента и сам парламент био много пропулзивнији и опортунији и тиме умногоме ојачао своју улогу у давању већег замаха представничкој демократији.

Свакако да су најрадикалније промене требале да се десе променом власничке структуре друштва увођењем тзв. новог сво-

јинског титулара. *Тржиште и приватизација* је нешто што је требало, поред доминантне политичке воље и оријентације друштва, да безусловно преведе Србију на „капиталистички колосек”. Тај процес је отпочео али га прате цикличне руптуре, па и праве драме како личне тако и оне на нивоу предузећа и бивших социјалистичких радних организација. Та драма је исказана у широкој амплитуди од „бруталних правила Бриселског лобија и ММФ-а ” преко нетранспарентности одређених приватизационих процеса па све до тврдог „економског национализма ” који је оперетски манир социјалистичких профитера, односно смоквин лист за очување лако стечене имовине српских тајкуна. Додатну тешкоћу чини готово потпуна привредна исцеђеност српске економије где сурови тржишни услови делују на живот највећег дела друштва потпуно агонично док само за мали број добростојећих епонима „буразерске економије” делују беневоолентно. У таквим условима много је пријемчивија флоскула о „европском империјализму” него што је убедљивост примера транзиције из околних земаља у којима грађани све пристojније живе. При томе заиста треба узети у обзир узимајући постојање заиста велике дискрепанце у ономе што се постигло и улога цене која је екстремно висока а исход и даље неизвесан, често поразан а гдегод и мучан (вишемилionска незапосленост, пад бруто националног производа у првим годинама, драматично повећана смртност становништва, кредитна зависност од запада, пад наталитета, „сива економија” и др.). У таквим околностима јасно је зашто концепт цивилног друштва губи на изазовности и убедљивости своје аргументације.

Када се узму у обзир претходно изнета становишта прилично прецизно се да закључити да *политичка култура и систем вредности у друштву* трпе најдиректније ударе наведених околности и ненаклоњеног времена које погодује расту контракултуре и медиокритетних вредности и предузећа. Заправо, у овом домену дешава се и једна врста волшебности будући да се може детектовати, гледајући ширу политичку раван, одређен тренд политичке толеранције и цивилизованог дискурса премда поменута појава још нема значајнију укорењеност нити нешто што препознатљиво мења културну и политичку мапу Србије. Још увек је доминантан онај систем вредности који баштини патријархални образац понашања, популистичку реторику и „завичајни” поглед на свет

штедро се борећи за некомпетентну публику како у политици тако и у сферама субкултуре, спорта, забаве па све више и у пољу науке и књижевности. Тиме се културни поглед на свет наглашено фрагментизује и наноси непорављива штета целини друштва неустављајући нов координатни систем вредности који ће у својој основи пледирати за евалуацију оних добара и вредности које ће бити у складу са креативним капацитетима друштва и савременим токовима у свету. Уколико и надаље културни тренд у политици а и у ширем друштвеном контексту буде октроисала нова предузетничка класа која је тренутно економски најпотентнија страта у српском друштву а креативни појединци буду стављени у положај да буду сателити исте имаћемо као и до сада епигонску културу и имитативне инстант-форме са Запада.

На крају рекли бисмо нешто о *учествовању у демократским процесима и слободи самоорганизовања* као позитивним одредницама сваког демократског друштва. Србија и ту, у погледу учествовања и самоорганизовања, има у манифестној равни солидно изграђен ситем партиципације и прилично запажен регистар активних појединаца, група и организација. Међутим, проблем настаје када се направи иоле озбиљна анализа колико ти делови цивилног сектора (нарочито они самоорганизовани) имају реалног уплива на политичке центре и доносиоце политичких одлука. Наравно, због рудиментираног цивилног друштва тај утицај је више него недовољан и миноран што сведочи да је и овде реч о симулираној партиципацији која, да поновимо, дефаворизује, искључује цивилне енклаве а робустно истиче страначке, државне интересе и тиме наноси вишеструку штету српском друштву. Из тих разлога инфлација изборних циклуса само наизглед ствара уверење и пружа искривљену слику да је осетно увећан утицај српске популације у политичком процесу јер, као и у свим демократијама, степен истинске грађанске партиципације је несводљив само на изборне периоде и изборне кругове. Много је битније питање и однеговати осећај и однос да се грађанин пита и учествује у доношењу одлука које су њему еминентно важне (питања локалне самоуправе, заједничког живота, пример прикључења ЕУ и сл.) него што се уобичајено чини, мада ни то није од мањег значаја, везати се за чистоту процедуре изборног поступка а потом заборавити на бираче и водити аутистичну политику.

Држимо да је то одвише голем проблем који из поменутих разлога се не сме миноризовати и трпети даљу одгоду противно чињеници да из дана у дан евидентно слаби утицај самоорганизованих удружења грађана уз стални пораст политичког ексклузивизма изабраних представника народа и скривених центара моћи.

У претходним пасусима смо истакли разлоге који Србију одалекују од бржих интеграција са ЕУ показујући зашто се тај процес не може „ускорити” упркос напорима да се агенда најмаркантнијих претпоставки концепта цивилног друштва уподоби својим стандардима и у генералним цртама оваплоти на овим просторима. Стога би у кратким натукницама покушали да изложимо она ограничења и недостајућа својства која има само „гесло” цивилног друштва избегавајући при томе веома честе глорификације поменуте синтагме са једне стране као и неоснованост појединих приговора са друге стране.

У првом реду потребно је крајње деликатно промотрити суоднос државе и друштва где се поменута дихотомија најчешће сагледава у оквиру давања негативног предзнака држави док се цивилно друштво схвата безмало идеално са аутом субинске прилежности људској природи. Наиме, цивилно друштво није и неће никада бити бесконфликтна друштвена парадигма будући да унутар свога концепта има небројено противречних процеса које, хтели ми то нехтели, држава готово нужно, у одређеном стадијуму, мора да подстиче, омогућава и каналише. Баш из тих разлога, када се избегну круте статолошке теоријске поставке и обузда бујање глорификовања улоге државе у модерној политичкој историји, уочава се интерес демократске власти да се самопаралишућа својства цивилног друштва и обиље спорних тачака његовог развоја „обезбеде” државним регулама и тако ефикасно допринесе демократизацији и државе и друштва. Будући да је „модерно цивилно друштво немирно бојно поље на коме се сукобљава један интерес с другим” (John Keane, 2003.66.) посве је јасно да се оно мора ратосиљати у својој теоријској и практичној експликацији негативистичких наноса према појавама из сфере државног доминирања и давања пејоративне конотације свему што држава носи у оквиру своје друштвено-историјске улоге. Надаље, од огромног је значаја консеквентно изоштрити границе између цивилног друш-

тва и национализма јер појам цивилизовања друштва подразумева поред штедрога јачања грађанског елемента и легитиман осећај националне особености са заједничким разумевањем и неговањем националног идентитета. Дакле, ако је осећање националног идентитета ваљана претпоставка за развој „самопузданог цивилног друштва” онда је национална искључивост један од, како вели Ј. Кеан, облика „затворног система живота” који поред мноштва ретроградних тежњи носи и опасност „гушења плуралности ненационалних и субнационалних језичких игара унутар успостављеног цивилног друштва и државе у којој се развија”. Сагласно томе, перспектива цивилног друштва мора да се гради на активном отклањању поједностављене слике о националном идентитету из којег не ретко може да се изњедри, као у случају Србије, антидемократски национализам који је све до данашњих дана кардинално умањивао вероватноћу озбиљења цивилног друштва на овим просторима.

На сличан начин треба указати и на опасности које носи брзо и неделикатно увођење тржишних образаца у вишестроко порозна „тквива” пост-социјалистичких друшта. Ово је собито значајно у случају Србије, која се налази „окована” у друштву земаља „југоисточне периферије” и чија привреда нема унутрашњих ресурса да истрпи тектонику фуриозног претемељења привредне матрице без драматичне социјалне експлозије и политичке дестабилизације. Иако је тржиште основна ос око којих се врти целокупни фундамент цивилног друштва (приватизација, конкуренција и предузетништво), где ваљаним функционисањем истог стасави грађанска класа која чини основни супстрат цивилне пројекције друштва, мора се узети у обзир изразита економска напетост која влада у друштву које је прешло праг оскудице али се ниуколико није приближило друштвима чија је власничка и економска потенција има стабилну структуру. Отуда јасно следи да етаблирање цивилног друштва у Србији нужно подразумева неизоставно али нијансирано рашчишћавање у економској арени, где (цивилно друштво) неупитно инкорпорира тржишну оријентацију, али са глобалном стратегијом друштва која неподељено уважава економски „невеселу” стварност.

Напоследку, неколико речи о процесима који заокупљају нашу пажњу и које смо на одређен начин покушали да денотирамо или, што је ближе истини, ставимо под лупу испровоциране знатижеље и тиме дамо скроман допринос теми која „жуља” све оне који своје животе неће потпуно да препусте хировитости друштвених законитости и све већем броју „понављача” историје. Нема сумње да већина грађански оријентисане популације у Србији схвата сву неизвесност утемељења цивилног друштва с обзиром на маратонски дугу кризу у којој се српско друштво налази. У великој мери да се препознати изразита забринутост аналитичара наше збиље као и инсајдера политичког живота када је реч о генералној стратегији (амбиција је недискутабилна) према ЕУ и кандидатури за пријем у исту. Цивилно друштво је „ту негде” али је све мање међу нама. Тиме нам се кодификоване референце ЕУ чине одиста све даљим а сами разлози за одрицања и трпљење у име „бољег сутра” све неуверљивијим. Европа неумитно гради „европско цивилно друштво” које није увек сјајно нити демократски „равно”. Наравно да и она прокушава моделе цивилног идентитета који ће разбокорити нове перспективе и неискоришћене потенцијале цивилног друштва и унапредити живот својих грађана. Србија мора да без резерве истраје у тражењу свог цивилног идентитета који ће бити, ако не у сагласју са оним што нуди Европа онда најмање у сталном дослуху са Европом. То ће је приближити главним цивилизацијским токовима јер све друго отвара врата паду у варваризам, у све већу пустош па и лагано али неумитно нестајање.

Литература:

- Kean John (2003), *Civilno drustvo*, Filip Visnjić, Beograd,
 Павловић Вукашин (2004), *Цивилно друштво и демократија*,
 Чигоја штампа, Београд,
 Зборник, едитор Вукашин Павловић (1995), *Потиснуто цивилно друштво*, Еко центар, београд,
 Hofbauer Hanes (2004), *Prosirenje EU na Istok*, Filip Visnjić, Beograd.

KULTURELISCHEN IDENTITET IN SERBIEN - FERNE ZUKUNFT ODER DAS SCHICKSAL GESELLSCHAFTES IN TRANSITION

Das resümee: Die Schwierigkeiten, in der sich serbische Gesellschaft befindet, vermuten das entschlossene Brechen mit Vergangenheit und dynamische Wendung zu Europäischen Gangs. In diese Suche, ist das Wichtigste die Gesamte Beziehung des Gesellschaft gegen bürgerliche Identität von Serbien, welche ist die Schlüsselumfassung und der Anhaltspunkt der Gestalt bürgerliche Fiels wie der Anhalt bürgerliche Gesellschaft. Der Mangel der Bürgerlichkeit in Serbien macht die Schanze für Verbindung zu den Europäischen Integrationen gering. Die Abwesenheit grundlegende Faktoren der bürgerliche Gesellschaft in Serbien ist haupt Hindernis zum Bilten des Ambient welches macht das Weg zum EU auf. Das Alternative der Europäischen Integrationen ist politische und wirtschaftliche Bankrott.

Die Schlüsselworten: die bürgerliche Gesellschaft, Europa, Identität, die Transition, die Demokratisation, der Staat, die Behörde